

La Catalogna in Europa, l'Europa in Catalogna. Transiti, passaggi, traduzioni
Associazione italiana di studi catalani
Atti del IX Congresso internazionale (Venezia, 14-16 febbraio 2008)
Edizione in linea – ISBN 978-88-7893-009-4
<http://www.filmmod.unina.it/aisc/attive/>
Data di pubblicazione di questa comunicazione: 17 maggio 2008
<http://www.filmmod.unina.it/aisc/attive/Ibarz.pdf>

Alexander Ibarz

Ausiàs March i l'ús especial de la hipèrbole dels clàssics occitans

Aquest breu estudi consta de dues parts. En la primera em referiré a la hipèrbole com a figura retòrica en la poesia dels trobadors clàssics. En la segona, em referiré a la hipèrbole en Ausiàs March. L'objectiu és suggerir que aquest pot haver-se inspirat directament amb aquells, i que conèixer l'ús especial que els trobadors fan de la hipèrbole pot ajudar als que estudiem el poeta de Beniarjó.¹

L'obra lírica del primer trobador que podem datar amb seguretat, Guilhem IX d'Aquitània (1071-1126), ja conté notables casos d'exageració. Em referiré a un exemple que es troba en el context d'un *gap*, gènere que té com a objectiu presumir de l'habilitat del poeta, on Guilhem es vanta de la seva capacitat retòrica, quan diu en el poema *Ben vueill que sapchon li pluzor*: «qu'ieu port d'aicel mester la flor» (*BdT* 183.2, 4).² Aquest exemple canònic d'hipèrbole em sembla un bon punt de partida per a la meua deliberació perquè demostra la conjunció de dues facetes molt significatives en tota la història posterior d'aquesta figura retòrica en l'obra lírica trobadoresca: la unió de la retòrica amb l'ètica. Guilhem, duc d'Aquitània, estableix aquesta relació en el poema citat quan en la tercera estrofa canta la seva capacitat de saber i de triar la millor opció. És una proposta ètica, ben cert, ja que és un homenatge als seus predecessors, tant als seus familiars com als seus educadors, i diu: «Ben aia cel que me noiri» (v. 21). És clar que el poema conté una bona dosi de jocositat i ironia, com és d'esperar de Guilhem, però crec que també és cert que hi ha un fons ètico-retòric en el *weltbild* d'aquest poeta, i que això és compartit per altres trobadors de les primeres generacions, com ara Marcabru (1130-1149). Com a exemple d'un *gap* cavalleresc, de to similar als de Guilhem IX, podem considerar un segon exemple molt conegut:

D'estonc breto
e de basto

---

¹ Vaig presentar una versió preliminar d'aquest treball al VIII Congresso dell'Associazione italiana di studi catalani, a Nàpols, el 18 d'octubre de 2005. Voldria donar les gràcies als organitzadors i als participants pels seus comentaris.

² N. Pasero, *Guglielmo IX d'Aquitania. Poesie*, Modena 1973, p. 257.

no sap hom plus, ni d'escremir,
qu'ieu fier autrui
e'm gart de lui,
e no's sap del mieu colp cubrir. (BdT 293.16, 31-36)³

Marcabru comparteix l'elitisme aristocràtic de Guilhem, però cal constatar que en el seu cas es barreja amb una dosi més forta de moralisme clerical, que té com a objectiu defensar la retòrica de la *fin'amor* contra aquells aristòcrates que n'abusen.⁴ En aquest context, és d'esperar trobar la hipèrbole pròpiament dita, és a dir, com a figura tècnica de la retòrica clàssica per exaltar. Aquí es dona un cas interessant de confluència del que podríem anomenar la tipologia de la hipèrbole i la doctrina de la *fin'amor*. Diu Marcabru:

Amors es significanza
d'esmerada e de sardina
e de joi cima e racina:
a veritat seignoreia
e sa poestaz sobranza
sobre tota creatura. (BdT 293.37, 25-30)⁵

És això una doctrina, o o una simple hipèrbole? Dimitri Scheludko va comparar aquesta descripció amb un passatge del *Liber lapidum* de Marbod de Rennes (1035-1123) per a sostenir la hipòtesi que Marcabru defenia una *fin'amor* cristiana.⁶ Sense voler descartar aquesta interpretació (o necessàriament posar-la en oposició a la que aquí es proposa), pot ser útil mantenir oberta la possibilitat que el poeta es refereixi aquí a una doctrina de la *fin'amor* profana,⁷ i que, si aquest fóra el cas, tindriem dues opcions obertes de veure-hi o no una hipèrbole, ja que, estrictament parlant, si això fos una doctrina (tant si fos cristiana com si no) no caldria veure-hi cap tipus d'exageració estilística. Aquesta constatació té certa importància per al meu argument, perquè ens ofereix

---

³ S. Gaunt, R. Harvey, L. Paterson, *Marcabru: A Critical Edition*, Cambridge 2000, p. 209. Amb la sigla *BdT* s'indica el repertori de A. Pillet, *Bibliographie der Troubadours*, ergänzt, weitergeführt und herausgegeben von H. Carstens, Halle 1933.

⁴ Sobre això són particularment útils els treballs de Deborah Nelson: «Marcabru, Prophet of *Fin'amors*», *Studies in Philology*, 79, 1982, pp. 227-41; «Critical Positions on Marcabru: from Christian Miso-gynist to Spokesman for *fin'amors*», in H.-E. Keller, *Studia Occitanica in memoriam Paul Rémy*, 2 voll., Kalamazoo 1986, vol. 1: *The Troubadours*, pp. 161-167.

⁵ Gaunt-Harvey-Paterson, *Marcabru*, p. 464.

⁶ «Die Liebe wird von ihm [Marcabru] der Wahrheit gleichgestellt; sie herrscht über alle Kreaturen; sie wird mit den Steinen Smaragd und Sardonicus verglichen (beide wurden als Symbol der Keuschheit und Sinnbilder der heiligen Maria verwendet)» (D. Scheludko, «Über die Theorien der Liebe bei den Troubadours», dins R. Baehr, *Der Provenzalische Minnesang: Ein Querschnitt durch die neuere Forschungsdiskussion*, pp. 303-361, a p. 316; originalment dins *Zeitschrift für Romanische Philologie*, 60, 1940, pp. 191-234).

⁷ El poeta mateix ataca explícitament aquells trobadors que confonen una 'falsa amor' amb la bona, és a dir, 'la fina' (*ibid.* 13-14). L'expressió '*fin'amor* profana' no és gaire recomanable i pot semblar un xic paradoxal. L'utilitzem només per raons d'exposició i de simplificació. El poeta mateix ataca explícitament aquells trobadors que confonen una 'falsa amor' amb la bona, és a dir, 'la fina' (*ibid.* 13-14).

una possibilitat ben coneguda entre els trobadors d'entreveure una base doctrinal per a l'ús de la hipèrbole en tot allò que toca el tema de l'amor.

Entre els trobadors que segueixen el *trobar naturau* de Marcabru,⁸ podem citar a Gavaudan (1195-1211), que fa servir la hipèrbole en l'altra funció ben coneguda de la retòrica clàssica, que és el blasme:

Anc Nero, c'aussi Seneca,
non ac un jorn son cor clar;
ni fals'amors non declara
son cor a selh que-s demuga. (BdT 174.8, 66-69)⁹

Com a tècnica, és natural que la hipèrbole s'associï més freqüentment amb temes dignes de l'exaltació o del blasme. Però, també és cert que s'associa amb regularitat, des de potser la tercera generació de trobadors, amb una funció especialment limitada. Certs temes es presenten amb tanta freqüència a través de la hipèrbole que no existeixen fora del registre hiperbòlic, i per tant es pot dir que la tècnica i el tema esdevenen inseparables.

Això és palès en aquests dos exemples de Bernart de Ventadorn, triats més o menys a l'atzar (és a dir que hi ha molts més exemples en les seves cançons):

Qui sabia lo joi qu'eu ai,
que jois fos vezutz ni auzitz,
totz autre jois fora petitz
vas qu'eu tenc, que'l meus jois es grans.
Tals se fai conhdas e parlers,
que'n cuid'esser rics e sobrers
de fin'amor, qu'eu n'ai dos tans! (BdT 70.33, 8-14)¹⁰

Non es meravelha s'eu chan
melhs de nul autre chantador,
que plus me tra'l cors vas amor
e melhs sui faihz a so coman.
Cor e cors e saber e sen
e fors'e poder i ai mes.
Si'm tira vas amor lo fres
que vas outra part no m'aten. (BdT 70.31, 1-8)¹¹

Allò que exalta Bernart esdevé una subconvenció d'aquesta temàtica especial on predominen les hipèrboles que es podria anomenar la 'singularitat de l'amant', o sigui, que no hi ha ningú com ell. També existeix l'altre vessant d'aquesta convenció, més

---

⁸ Em remeto a L. Paterson (*Troubadours and Eloquence*, Oxford 1975, p. 54): «His own poetic *eloquentia* is *trobar naturau*, the art of composing according to the truth and an understanding of the natural moral order of things. Although he never mentions the *trobar clus* his work anticipates the style in all its major aspects».

⁹ S. Guida, *Il trovatore Gavaudan*, Modena 1979, p. 369.

¹⁰ M. Lazar, *Bernard de Ventadour, troubadour du XIIIe siècle*, Paris 1966, p. 96.

¹¹ Lazar, *Bernard de Ventadour*, p. 60.

freqüent encara, que és l'exaltació de la dama amada com la millor del món (que per cert, ja ironitzava Marcabru),¹² o sigui, que no hi ha ningú com ella, una convenció que es podria anomenar, degut al caire passiu de l'experiència retòrica, la singularització de l'amada. Tant la singularitat com la singularització estan connectades amb el que s'ha explicat abans sobre la hipèrbole, que és alhora tècnica i tema.

El següent exemple (de Peire Raimon de Tolosa [1180-1221]) és especialment útil perquè demostra la continuïtat que existeix entre les hipèrboles ètico-retòriques i cavalleresques de Marcabru i de Guilhem IX, i aquest tipus especial d'hipèrbole que acabo de descriure. Ja que, com Marcabru i Guilhem, Peire Raimon de Tolosa, al mateix temps que s'exalta a si mateix, fa homenatge als seus parents, dient: «e fuy per vos servir noyritz» (*BdT* 355.13, 44),¹³ cosa que reforça els lligams familiars i culturals.

En resum: la hipèrbole emergeix com a tema en la poesia trobadoresca. Com a tal, té alguns aspectes filosòfics que deriven de les aspiracions i els orgulls de la gran civilització occitana dels segles dotze i tretze. Aquest tipus d'hipèrbole inclou, pel que he pogut constatar fins ara, cinc subtipus més o menys classificables. Es podria, doncs, fins i tot considerar la possibilitat de crear una tipologia de la hipèrbole trobadoresca, amb les següents categories:

- (1) exaltació (o blasme) del domini de la forma poètica;
- (2) exaltació (o blasme) de la confiança del poeta en els seus principis ètics;
- (3) exaltació (o blasme) de la confiança del poeta en les seves destreses com a cavaller;
- (4) exaltació (o blasme) de la singularitat de l'amant o de la singularització de l'amada:
  - (a) diferenciació dels *lauzengier*;
  - (b) la dama no és intercambiable;
  - (c) virtuts relacionades amb els amants;
- (5) exaltació o blasme de personatges importants o d'altres relacionats amb el poeta.

A vegades, la tercera categoria pot incloure la primera o la segona, o la primera i la segona. També la tercera pot prendre moltes formes, de les quals (a) i (b) només en són dos tipus molt freqüents. Pot semblar que (c) sigui massa general, però ho és només per recordar que qualsevol element del caràcter cortès (*sen e saber, pretz e valor, mezura*, etc.) és digne d'exaltació o blasme. Podríem fins i tot dir que tot el complex tipològic s'automanté com un sistema coherent de pensament de la *fin' amor*.

També existeixen hipèrboles relacionades amb l'exaltació o el blasme de reis, patrons, amics, coneguts, etc. Això em sembla interessant perquè sempre hem sabut que la

---

¹² Marcabru denuncia la poesia cortesana (potser millor que la cortesa) com una «falsa razos daurada». En lloc de presumir de la abilitat retòrica *per se*, Marcabru lamenta que el sentit ètic de la poesia s'hagi pervertit: «Ai, com es encabalada / la falsa razos daurada / “Denan totas vai triada!” / Va, ben es fols qui s'i fi» (*BdT* 293.25, 23-26, Gaunt-Harvey-Paterson, *Marcabru*, p. 343). Així ironitza també la convenció de la beutat hiperbòlica de la dona amada: «Sa beutatz fo ab leis nada, / ses fum de creis ni d'erbada... / De mil amicx es cazada, / e de mil senhors amia. (*ibid.*, 56-59).

¹³ J. Anglade, «Poésies du troubadour Peire Raimon de Toulouse», *Annales du Midi*, 31-32, 1919-1920, pp. 157-189, 267-304, a p. 269.

poesia trobadoresca té una gran capacitat d'unificar ideals literaris i socials, i pel que fa a la hipèrbole, això queda particularment en evidència:

Dès les débuts des études provençales dans le sens moderne, c'est-à-dire depuis les jours de Diez et de Fauriel, on est d'accord sur le fait que la poésie des troubadours est un phénomène sociologique autant que littéraire. Le troubadour est le symbole de cette interdépendance de l'art et de la société, condition de base de toute poésie à l'époque romane.¹⁴

Parlar per exemple d'un comte, dient que: «Meillora tot jorn e no men, / sos rics pres val mai dels meillors» (*BdT* 355.1, 50-51)¹⁵ és un lloc comú molt freqüent que tots coneixem. Però no queda aquí l'ús d'aquesta figura. Jo diria fins i tot que, potser inspirat amb la *fin'amor*, la hipèrbole esdevé, durant la croada albigesa, un lloc de trobada poètica per als ideals de la civilització medieval, un veritable *esprit de corps*, és a dir, el punt culminant d'un emergent sentit de nació i d'identitat nacional en les regions occitanes ocupades.¹⁶

Un debat poètic entre Raimon de Miraval i un tal Bertran n'és un exemple. Bertran diu que els lombards són millors guerrers que els provençals, i cita l'exemple de la desfeta militar que fou el setge de Belcaire de l'any 1216. Miraval evidentment no ho accepta, i exagera en forma hiperbòlica els drets d'Occitania a la hegemonia cultural dins la regió:

Bertran, de tot avetz gran tort,
que lai a trobadors prezans
que sabont far e vers e chans,
tenssos, sirventes e descort;
e lai son dompnas de pretz,

---

¹⁴ S. Neumeister, «Le classement des genres lyriques des troubadours», *Actes du VIème Congrès International de Langue et Littérature d'Oc et d'Études Franco-Provençales*, Montpellier, Septembre 1970, 2 voll., vol. II: *Langue et Littérature du Moyen Âge*, Nîmes, pp. 401-415.

¹⁵ Anglade, «Poésies», p. 170.

¹⁶ El 21 de setembre de 1365, adreçant les *corts* a Barcelona, la reina Elionor reiterà un tema comú de la retòrica patriòtica. Les referències als 'predecessors' i les mútues responsabilitats del monarca i els súbdits ens fan recordar la visió utòpica que expressaven a vegades els trobadors. La identitat nacional s'evoça com a dependent d'una absoluta indivisibilitat de «lo dit senyor rei, e lo regne, e vosaltres mateix»:

Si pensats la gran naturalesa que els vostres predecessors e vosaltres mateix han haüda e havets al senyor rei e a sos predecessors; si pensats com altament lo dit senyor rei e sos predecessors són estats servits per vós e per los vostres predecessors entrò el dia de hui; si pensats com sobre totes les nacions del món la vostra fama e dels vostres predecessors ha resplandit e resplandeix per tot lo món, de vera naturalesa, lleialtat e feultat, e de gran amor envers senyor; gens no pensam, lo senyor rei ne nós, que així jaquiscats en aquest pas perís lo dit senyor rei, e lo regne, e vosaltres mateix, així com està aparellat de perir si no s'hi proveeix, per les raons, entre les altres, següents. (R. Albert - J. Gassiot, *Parlaments a les corts catalanes*, Barcelona 1928, p. 27)

La crònica de Desclot està plena d'expressions similars. Per exemple, arran de la invasió francesa de 1285, Pere el Gran demostra la seva gratitud per la lleialtat dels seus amb les següents paraules: «Barons, no creu que sia null rei de cristians al món qui, tantes per tantes gents, haja'n tan bons vassalls ni tan naturals a son senyor com jo he de vosaltres» (M. Coll i Alentorn, *Bernat Desclot: Crònica*, Barcelona 1982, p. 325).

qe l'una cuich q'en val ben detz
de Lombardas. (BdT 406.16, 49-54)¹⁷

Això ens podria suggerir que, malgrat pertànyer a un grup tancat i aristocràtic, els ideals de la *fin'amor* estan a punt de convertir-se en una manera de fomentar un *esprit de corps* més ampli en la societat occitana, cosa que, en última instància, no arribà a passar mai.¹⁸ Per als lectors de la poesia moral dels trobadors de l'època albigesa aquesta observació no resultarà gens estranya. És ben conegut com tot el gènere del *sirventès* és utilitzat majoritàriament per a fomentar una resistència anti-francesa i anti-clerical.

Hi ha un text de Cadenet que sembla confirmar que era la hipèrbole la figura per excel·lència que expressa com és possible aquesta transició filosòfica, no ja solament retòrica. Diu Cadenet de la seva estimada:

Qu'ieu vos am tan
qu'el mon non es
neguna res
qu'ieu pessés que-us plagues
que no me fós bon'e leugier'a faire. (BdT 106.23, 6-10)¹⁹

Més tard el trobador localitza la convenció dins la jerarquia del poder feudal vigent quan es va compondre la cançó:²⁰

Qu'aissi cum es
caps de totz bes
lo reys aragones,
aissi am ieu meils de negun amaire. (*ibid.*, 37-40)

L'analogia de Cadenet sobta una mica, perquè quan en les hipèrboles dels trobadors hi figuren reis, sovint hi són per a dir que l'amant no canviaria la seva dona per un regne. La cito aquí perquè serveix per a recordar-nos la crítica que fa Raimon de Vidal (seguint Raimon de Miraval) del *trop lauzar* («Non lauzetz trop onrat capdelh» [*Abrils issia*, v. 1726]).²¹ Tanmateix, em sembla que la saviesa moral convencional continguda en les hipèrboles dels trobadors es repeteix amb massa freqüència perquè la considerem simplement una exageració. Va més enllà i reflecteix un ordre moral compartit per una comunitat. Suggerixo que l'analogia de Cadenet invoca la visió utòpica típicament medieval, on tot ha de tenir el seu lloc en un món regit per Déu i els seus representants

---

¹⁷ L. Topsfield, *Les Poésies du troubadour Raimon de Miraval*, Paris 1971, p. 372.

¹⁸ Referint-se a la desfeta a Muret, el 12 de setembre de 1213, de l'aliança occitano-catalana, Ferran Soldevila i Ferran Valls i Taberner ens recordaven que «marca la fi de la preponderància catalana en el Migdia de França i escindeix tràgicament les terres que, per germanor d'idioma i de cultura, semblaven destinades a formar una sola nació» (F. Soldevila - F. Valls i Taberner, *Història de Catalunya*, Barcelona 2002 [1922], p. 133).

¹⁹ C. Appel, *Der Trobador Cadenet*, Halle 1920, p. 25.

²⁰ *Ibid.*

²¹ J.-C. Huchet, *Nouvelles occitanes du Moyen Age*, Paris 1992, p. 136.

espirituals i temporals. Segons aquesta interpretació, la hipèrbole trobadoresca no expressa només un estat anímic exagerat indegudament (l'exaltació natural de qualsevol sentiment amorós). El poeta la emprà també per a reflectir una harmonia amb el fet social, aquí expressada amb el símbol més elevat de la societat feudal, la monarquia.

Ara, doncs, em referiré a com aquests usos tenen la seva correspondència en l'obra d'Ausiàs March.²² El poeta de Gandia sembla haver-se inspirat en la hipèrbole dels trobadors. Si considerem el corpus marquià, veurem que hi ha com a mínim trenta casos en què Ausiàs March recorda els trobadors en el seu ús de la hipèrbole d'amor. Aquí només en citaré alguns.

El primer exemple que vull oferir d'aquest fenomen és un poema sens dubte d'una edat més juvenil que adulta. Es tracta del que en anglès s'anomenaria una 'performance of failure', és a dir 'una representació del fracàs', i és un tema força important per al jove Ausiàs March, ja que apareix en dues de les millors poesies d'aquesta època, la poesia V, quan el poeta es compara amb Jesucrist a través d'un símil, i en l'esparça del 'taur', ben coneguda en temps recents per haver estat musicada per Raimon (cant XXIX). Tant en el poema V com en el XXIX l'amor es manifesta com un poder ocult a què pot accedir el poeta, si no en el present, en un moment hipotètic del futur. Els dos poemes serveixen com a punt de partida per a discernir un model de pensament marquià. El poeta té en compte la doctrina de la hipèrbole d'amor trobadoresca, cosa que explica l'aspiració – en aquests i altres poemes – a ser el millor amador. El que trobem en el text, citat a continuació, doncs, és una evocació d'aquest pensament i d'aquesta tradició cortesa, que pot dur a expressions aparentment paradoxals:

Car no-m só mes en assajar
d'ésser lo mills nat en auir,
per no poder mi enardir
en passions d'amor mostrar. (XII, 37-40)

En aquestes línies queda patent la contradicció de la retòrica cortesa, que d'una banda aspira a que els amants siguin els millors, i d'altra vol que siguin humils i silenciosos com a conseqüència de l'amor.²³

El poema VI també serveix per a il·lustrar com Ausiàs March ha assumit tota la lògica de la *fin'amor*, ja que esmenta la follia de la seva megalomania, no com pensava Joan Fuster, com a element escindidor de la seva personalitat,²⁴ sinó més aviat com un reglament de la *fin'amor* clàssica, al dir «n'ha pres a mi que en pensa muntí rei» (VI,

²² R. Archer, *Ausiàs March: Obra completa*, Barcelona 1997.

²³ Sobre el tema del silenci en March, A. Hauf, «Ausiàs March: el clamor del silenci», *L'illa: Revista de Lletres*, 18, 1997, pp. 6-10.

²⁴ «Posats a donar-li un nom, jo en diria 'megalomania amorosa'. Una lectura, ni tan sols atenta, dels versos d'Ausiàs March, prou que ho descobreix. I de seguida. Perquè la insistència del poeta a proclamar-se i a presentar-se com un amador de talla excepcional arriba a ser-hi obsessiva. Es desprèn tàcitament de tots i cada un dels seus poemes, i sobretot, s'hi reitera amb les formulacions més rotundes, sorprenents per la seva mateixa profunda obstinació» (J. Fuster, «Ausiàs March, el ben enamorat», *Revista Valenciana de Filologia*, 6, 1959, pp. 55-83, a p. 55).

15), per ser amador de la dama *Plena de seny*, descrita aquí amb la hipèrbole «en sentiment triada en millers trenta» (VI, 39). Però l'element significatiu i més notable, des de la perspectiva trobadoresca, és sens dubte allò que diu del 'mal del companyó', perquè March ens diu que «pren esment del mal del companyó» (VI, 23).

Seguint la tipologia proposada, doncs, podríem veure en aquestes tres referències una al·lusió a un complex tipològic que en el seu conjunt sembla assenyalar una manera específica de pensar i d'actuar. Primer, March es refereix a haver-se cregut ser 'rei', que seria un cas de la categoria 4, en el seu vessant de la singularitat de l'amant. La segona al·lusió consisteix en una manifestació més directa d'aquesta categoria 4, és a dir, el poeta singularitza la seva amada, tot exaltant-la. Amb la tercera referència ens assegura que la incertesa del poeta davant l'amor no és pas aquí de tipus palinòdic. És a dir, l'esment del 'companyó' afegeix una seguretat subjacent del poeta en la seva pròpia moralitat (tipus 2) a través de la implícita exaltació d'un *esprit de corps* (tipus 5). Això em porta a suggerir que la hipèrbole amorosa per a March no és només una descripció psicològica, sinó que s'insereix en la vella dialèctica trobadoresca, on l'amant no significa mai només el poeta, sinó que té una funció sociològica més àmplia, on la comunitat dels bons amants es consolida com a *esprit de corps* compartit (dins d'una jerarquia de poder feudal, com ens demostra l'exemple citat abans de Cadenet).

Pel que fa als dos aspectes globals més importants d'aquest ús original de la hipèrbole, March assumeix tant l'aspecte de domini retòric com ètic (categories 1 i 2 del quadre). Un exemple del poema XXI il·lustra la maniobra retòrica que permet la transició de l'ètica a la poesia en el pensament d'Ausiàs March, fonamentat en el tema de la hipèrbole amorosa (vv. 13-16):

Jamés amor hac així avinent
en bé mostrar sa famosa virtut
com alt muntar mi qui·m trop abatut,
benaurat sus tots complidament.

El plaer de l'amant vençut, configurat aquí segons els paradigmes més clàssics, fa que la derrota es converteixi en un senyal d'amor, i per tant, en un senyal de la paradoxal victòria de l'amant cortès. Podríem dir que tenim, més que una referència a una categoria 4, senzillament una expressió d'una doctrina de la *fin'amor*. Aquesta incertesa ens suggereix un altre cop que March, com els trobadors, veu una confluència entre la hipèrbole com a tècnica retòrica i tema (o pensament). Això podria ser confirmat per la constatació que de vegades és impossible determinar on acaba la hipèrbole i on comença la doctrina. Una solució a aquest problema purament formal és pensar que existia entre els trobadors – i per a March també – una doctrina especial que anava lligada a la figura retòrica. Una altra confirmació d'aquesta tendència la tenim al final del mateix poema XXI. Aquí cal remarcar la hipèrbole literària que tanca el poema en les línies 43-44: «Present de tots faré de mi sentença / que sonarà mentre·l món dels vius dur». Com Horaci, March es vanta d'una obra perdurable, però ho fa en un context plenament tro-

badoresc. En la vella tradició de Guilhem IX d'Aquitània, March fusiona l'ètica de la *fin'amor* i la poètica. Aquesta associació no només és típica dels trobadors, sino que és una característica d'Ausiàs March. Per exemple, només cal recordar les freqüents al·lusions del tipus següent entre els poemes més aviat juvenils:

Callen aquells que d'amor han parlat
en mon esguard, degú és enamorat. (XXII, 1-2)

La unió de l'estètica i doctrina de la hipèrbole trobadoresca és explícita més tard en el mateix poema, on el poeta es proposa com a paradigma digne de ser copiat. En aquesta expressió queda clar que ell s'insereix dins d'un context sociològic on s'expressa aquell *esprit de corps* especial dels *fins amadors*:

Car seré espill de lleals amadors
prenints remei a totes llurs dolors,
car envers mi tota dolor és jus. (XXII, 34-36)

Les aspiracions de March demostren la seva fascinació per la temàtica trobadoresca. La seva lògica paradoxal el duu a expressions com aquestes:

(1)
L'enteniment e qualitat s'acorden
amar a vós en qui és llur semblança. (XXXIV, 37-8)

(2)
E puis semblant de vós jamés no fon,
jo degra ser sus tots avantajat. (L, 33-34)

(3)
Tot amador ama per son semblant;
lo contrafer en per null temps no fon.
Vós, qui bastant sou per un món regir,
¿porà's bé fer que ameu l'home pec? (XLVII, 11-14)

Aquests exemples ens ajuden a explicar la possible base doctrinal de la hipèrbole amorosa trobadoresca. Primer, tenim una doctrina clàssica de l'amistat (Platònicociceroniana, si es vol).²⁵ És útil tenir aquesta doctrina neoplatònica de la 'semblança' en compte, ja que explica el pensament expressat en l'exemple (2), que es filtra en gairebé tota la casuística amorosa trobadoresca. L'exemple (3) expressa un altre vessant d'aquesta curiosa lògica, diguem-ne, hiperbòlica (i si se'ns pot acusar de tautologia, la responsabilitat seria dels poetes mateixos). Així que, si en l'exemple (2) hi veiem l'opti-

---

²⁵ Per a la base clàssica de les idees sobre l'amor i l'amistat, un resum molt útil per als estudiosos de la tradició amoroso-poètica d'Occident (incloent els trobadors i Ausiàs March) es troba a G. Serés, *La transformació de los amantes. Imágenes del amor de la antigüedad al siglo de oro*, Barcelona 1996.

misme del poeta, en el tercer exemple estem davant del dubte a què la mateixa lògica condueix: Ausiàs March es pregunta si podrà arribar mai a ser realment digne d'un tal amor.

Em sembla prou clar que podem, doncs, parlar d'un complex tipològic en March que l'uneix als seus predecessors. Tipologia és un terme, que encara que sembla pecar de formalisme i estructuralisme ens és necessari perquè la hipèrbole com a tècnica és aplicable a diversos temes. En la pràctica, però, els temes a què s'aplica són limitats per qüestions de tipus literari i de doctrina amorosa. Per exemple, quan el poeta diu:

Jo són aquell pus extrem amador
après d'aquell a qui Déu vida tol.
Puis jo són viu, mon cor no mostra dol
tant com la mort per extrema dolor; (XLVI, 41-44)

veiem que invoca clarament el tema-tipus de la mort de l'amant.

En un altre moment, els orígens cavallerescos del tema hiperbòlic es fan patents. També aquí veiem com un nombre de temes limitats i repetits s'associen amb la tècnica, que per aquesta mateixa raó, convé anomenar 'tipològica'. En aquest cas, es tracta de l'orgull marquià de ser un cavaller *estrenu i valerós*, combinant els tipus 3 i 4, és a dir que l'exaltació dels atributs cavallerescos (tipus 3) formen, en aquest exemple, la base doctrinal per a l'expressió de la singularitat de l'amant (tipus 4), amb l'adequació del poeta al *segur port* de l'amada:

Dolga's tot hom com jo bé no atenc,
no's dolga algú de mon terrible mal:
null junyidor no féu encontre tal
d'on fos content com jo veent lo reng.
Si mos mals fets ab força altra no tenc,
malaurat no'm vulla algú jutjar;
si vagabund me veu lo món anar,
en tan segur port home jamés venc. (LX, 29-36)

En conclusió, sembla que l'ús que Ausiàs March fa de la hipèrbole prové directament de la manera provençal de donar un pes temàtic a aquesta figura retòrica. Sembla que March llueix amb orgull les seves credencials de trobador, o com a mínim, de continuador fidel de l'ètica i l'estètica dels seus avantpassats literaris. Podem constatar els quatre punts següents: (1) Hi ha una confluència de temes amb la tècnica retòrica de la hipèrbole en la poesia clàssica trobadoresca; (2) aquesta tècnica es limita a grups temàtics prou limitats i definits que es poden començar a classificar. He suggerit un possible model molt tentatiu en aquest treball; (3) es pot identificar una clara continuació d'aquesta tipologia en l'obra d'Ausiàs March; (4) suggereixo, doncs, que la hipèrbole amorosa expressa una base doctrinal de la *fin'amor* que comprèn una dosi significativa d'*esprit de corps*, que se sap que fou prou important per als trobadors i per a la cultura occitano-catalana en general. La hipèrbole en March, com en els seus predecessors,

sembla ser l'expressió d'una ideologia – per bé que dialèctica com és la *fin'amor* – que celebra els lligams entre els amants com un fet social, en un context de jerarquies feudals, que inclou des del monarca fins al vassall més humil.

University of Sheffield